

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

151. szám

HÁY JÁNOS

Lebegő rémalak

VÖRÖSMARTY MIHÁLY¹

*Az életmű mindegyik darabja
megmarad a kor vagy a
korpusz értelmezhetőségi
keretei között, kivétel az
életművet lezáró akkordok.
Ezek kiszólnak a századból,
amivel egyidős volt,
s kiszólnak a konzervatív,
s kicsit a világhoz képest
elmaradt magyar költészeti
tradícióból, aminek egyik
fundamentuma épp
Vörösmarty volt. Kiszólnak és
átszólnak a túlsó partra, ahol
a modern költészet bajnokai
indulnak világfeltáró útjukra.
Ez a néhány vers a hamuban
sült pogácsa a
tarisznyájukban.*

”

Neki nem olyan kortársai vannak, hogy mondjuk a szomszéd néni fia, hanem maga az évszázad, a tizenkilencedik, amit végül ötvenöt év után magára hagy. Az évek száma szerint fiatal, ám számunkra olyan, mintha eleve éltes felnőttnek született volna, akinek se gyerekkora, se ifjúkora nem volt. Már életében szobor lett, bár alkatilag nem született szobornak. „Szobor vagyok, de fáj minden tagom... Idegzetem küzd mozdulatlanul” – mintha épp róla szólnának *Az élő szobor* című vers sorai.

A nyéki Nádasdy-birtok gazdatisztjének harmadik gyerekeként látja meg a napvilágot, 1800. december elsején, az anyakönyv szerint Vörös Mihályként, a Marty később ragad a névhez, ekkor még csak zárójelben szerepel, s a hivatalos iratokon szinte soha nem. Az apa akarta, hogy legyen a gyerekeiből valami, s ez az akarat átment a kis Mihályba is, aki szorgalmasan tanult, s inkább mutatkozott eszes, de zárkózott fiúcskának, mintsem valamiféle rontombontomnak. Bár ennek némiképp ellentmond, hogy mikor részeges tanára meg akarja vesszőzteni az egyik barátját, lázadást szít, ki-ront az osztályból, utána a többiek, kövekkel, botokkal fegyverkeznek fel, szemben a tanár a hajdúkkal, szabályszerű háborús helyzet áll elő, amit végül tárgyalás útján oldanak fel, de Mihály nem ússza meg a botozást. E történet ismeretében is hitelt kell adnunk az általános vélekedésnek, hogy jól viselkedés és megfelelni akarás jellemzi, ami végigkíséri szinte az egész életét. Egy másik jellegzetes útitárs is megjelenik már a gyerekkorban, különösen az apa halála után: a szegénység. Egész kiskorától tanításból tartja fenn magát, de

¹ 160 éve (1855. november 19-én) halt meg Vörösmarty Mihály. Az írás közreadásával erre emlékezünk.

már befutott költő, mondjuk úgy nemzeti nagyság, a leveleiben mégis gyakorta kuncsorog némi kölcsönért. „Nálunk nincs élehetlenebb ember az írónál, s én az vagyok, vagy még az sem.” „Megkordul a gyomor, s ilyen nyomós kérdéseket tesz boldogtalan előrelátással: Mit eszünk esztendőre Marty?” Az első magyar költő, aki költészetből vagy tágabban értelmezve irodalmi munkából akar megélni. Ám hiába tagja a frissen alakított Akadémiának (400 forint), hiába kap juttatást Batthyány Kázmértól (500 forint), hiába a *Koszorú*, az *Auróra* szerkesztéséért kapott pénz, mindez együtt is csak provizórikusan teszi lehetővé, hogy fellélegezzen. Miért? Talán szórta, talán csak egyszerűen kevés volt, nehéz megítélni. Holott hosszú ideig csak magáról kellett gondoskodnia, hiszen negyven fölött van, amikor megházasodik, s bejönnek a gyerekek. Negyven fölött meg ennyi glória után illene, legyen annyi pénze, hogy gondtalan éljen, de nem volt.

Polgári módon gondolkodott a feladatáról akkor, amikor még Magyarországon nem volt polgári módon gondolkodó polgárság. Nem, vagy alig voltak olvasók. A lelkes hívek megelégedtek azzal, hogy lelkesek legyenek, nem gondoltak ezért még pénzt is adni. Nevezetes történet, amikor magánkiadásban megjelenteti a verseit, majdnem teljes anyagi csődbe jut, hisz egyszerűen nincs vásárló. Már épp árverezni készülnek kicsiny ingóságait, mikor Kosuth híres vásárlásra ösztönző cikke megmenti költőnket. „Piruljanak uraim! Vörösmarty munkáiból alig kelt el három-négy év alatt a két magyar hazában kétszáz példány!” A szerzői jogaira, amit szívesen pénzzé tett volna többször is, nem akadt könnyen vevő. Senkinek nem kell eladhatatlan portéka. Vörösmarty, mint áru: nem kell, holott mindent elkövet, hogy ennek a nem létező polgárságnak megfeleljen. Annak a polgárságnak és polgári útra keveredő nemességnek, amelyet a nemzeti érdek tartott izgalomban, hisz a nemzetállami piac kialakulásában volt érdekelt. A nemzeti eszme ekkor, ne feledjük, progresszívnek számított, s persze gazdaságilag is indokolt volt. Úgy tűnik, szükség van ennek az eszmének az ideológiai és mitológiai megtámogatására. A korai szerelmes elragadtatottságból Vörösmarty hamarosan a nemzet iránti elragadtatottságba keveredik. Az érdek, s némiképp a mélyebb létkérdések iránti érdektelenség sodorja ide, holott mennyire fontos, hogy egy alkotó megőrizze a lét mélyebb rétegei iránti figyelmet, még akkor is, ha a köz azt várja el, hogy feloldódjon a felületesebb közéletiségben.

De maradjunk még az indulásnál: a hivatalosan is vállalt költemények, melyeket a húszas évei elején írt, még semmit nem mutatnak abból, amibe belefut ez a költészet. A szövegek tele vannak önsajnálattal, búsuló pózzal, feltehetőleg a kor divatos sablonköltői magatartás-mintáival. A versalany a lehető legfelületesebben van ábrázolva: beteg, magányos, bú nyomja, szíve sajog, kín gyötri, s ez a fájdalom soha nincs kivakarva az önsajnálát máza alól, legfeljebb addig jut, hogy megnevezi a szenvedés okát, a szerelem tárgyát (leányka). Ám ez a tárgy sem válik valósággá, olyan jelzők kerülnek rá, mint csalfa, tünékeny, álmodozó, amelyek ezt a tárgyat is az ideák megfoghatatlanságába helyezik. Nem életet ábrázol, hanem álmokat, látomásokat, a valóság elemei, a tájak, tárgyobjektumok beemelése csak e víziók képesítését szolgálják. A szövegekben se szeri se száma az üres képeknek, teljesen eredő nélküli hevültségeknek, testetlen érzelmeknek. Minden emelkedett és magasztos. „Szerelmet énekeltek, / Szegény, szegény fiúk ti, / Pityergő, hős szerelmet, / Szerencsés, bús szerelmet, / Anacreon szerelmet, / Újmódi, ó szerelmet, / Szerelmet mindörökké, / És mindig únodalmast, / Ízetlent, érdeketlent, / Bolond, bolond szerelmet, / Amilyen a botor lúd / Tollából folyhatott csak.” Írja ironikusan A *hivatlan dalosok* című versében persze korántsem a maga valahai

költészetéről. Ha ma ezeket a verseket egy dilettáns bemagolja, könnyedén kikeverheti belőle a maga életművét.

Retorikus korban vagyunk, amikor Vörösmarty is, aki amúgy a nyíltszíni retorikában nem jeleskedik, inkább ügyetlen megszólaló, szorongó és szűkszavú, a versben ezeket a retorikus szituációkat keresi. Ám a retorikusan felvázolt szerelmi érzés idegen marad az olvasótól, pózolás, az érzelem hősei papírmásé figurák, amelyeket nem tud kötni a maga valóságban megtapasztalt szerelmi történeteivel. Mintha Vörösmartyt vagy nem érdekelné, vagy tudomása sem volna arról, mi zajlik az emberben érzelmileg. Mit jelent szeretni vagy szeretve lenni. Ugyanakkor a hazafias érzemény esetén mintha jobban megtalálná a beszédmodot. A téma természetesen lehetővé teszi, hogy a retorikus megszólalás otthonosabb legyen, mondjuk úgy: bizalmasabb. A hazát szeretni Vörösmartyt keresztül könnyebb, mint egy nőt szeretni.

A mai korra pontosítva úgy mondhatnám, hogy könnyebb szeretni kisgyerekként, mert gyerekversek lettek ezekből a költeményekből, hisz azzal a mély érzelmi sokkal, amit a versek sugallnak, felnőtteként már nem lehet azonosulni. Megejtő arra a korra gondolni, amikor még így érezhettünk a hazánk iránt, amikor még a nemzet gondolatát nem rántották pártok és politikai ordások a sárba, amikor még hinni lehetett benne, hogy lemosható a gyalázat, amikor az ember önismerete és énfigyelme azon a naiv szinten képes volt kielégülni, hogy haza és nemzet. Ma már ezek a gondolatok és érzelmek inkább csak emlékei a kultúrának s az ember világba való belenövekedés-történetének. Ha szerzőnk itt marad, bizony, csak egy fosszília lesz, egy kötelező tananyag az általános iskolák irodalomóráin, majd valami megkopott emlék az agy hátsó kamrájában, a többi hozzá hasonló fickóval, s azokkal a kérdésekkel, hogy most ő a *Himnusz*t írta vagy a *Szózatot*, vagy valamelyik másik ilyen hazafias izét, s hogy melyik sor melyik versben van.

A nemzeti hevület mellett egy másik gonddal is meg kell küzdenie ennek a költészetnek. Vörösmarty képtelenségével. Annyira örül, hogy különleges vagy akkortájt különleges képek sorjázanak a versekben, hogy képtelen volt gátat szabni a költői képzeletnek. A mérték hiánya jellemzi a korai köteteket, a mindent bele, ami eszembe jut gondtalan elragadtatottsága. A fegyelmet, ezt a minden alkotó számára felszabadító korlátot (felszabadító, mert felszabadít saját agyunk terrorja alól) Vörösmartyt tulajdonképpen a harmincas évek elején az epigrammaírás korszaka hozza meg. Évekig írja ezeket a rövid, hol gunyoros jellemrajzot, hol valamiféle szentenciózus gondolati esszenciát tartalmazó versikéket, s akik szeretik a világ efféle összefoglalását, a mai napig örömmel olvasgatják, én magam nem tartozom ebbe a csoportba, kicsit mindig idegesített a szellemes megmondás művészet. Ráadásul verstechnikailag unalmas, s rögvést látszik, erre nagyon könnyű rágyakorolni egy alkotónak, s onnantól csak idő kérdése, hogy százat vagy kétszázat írunk belőle, hasonló divat volt ez akkortájt a magyar költészetben, mint a kortárs lírában a haiku (5-7-5), vagy az örökösen visszatérő népdal vagy gyerekvers egyszerűségére hajazó felezőnyolcas, páros rím. De egy bizonyos: ez a verselés mőresre tanítja alkotónkat, s az ezt követő versek immáron letisztultak, átláthatók, s mentesek a képtelenségtől, illetve a képtelenség mögött megbújó túlhevültségtől. Bár hozzá kell tenni, hogy Vörösmartyt nem lehet hevültség mentesen elképzelni, mégiscsak a romantika gyermeke, mindig lázban ég, de nem mindegy, hogy önmagában tüzel csupán vagy minket is felhevít.

Persze veszteségként is leírható ez a változás, hisz amíg egy költő – nevezzük így – naiv korszakában van, bármi elképzelhető. Várhattunk volna a barokkos nyelvre építő, a romanti-

kus hőskultuszt éltető a múltvilágok álomcsónakán evező alkotót, aki ilyen módon mentes a primer ideologikumtól, hisz a történelemfilozófiai víziók, az apokaliptikus látomások, a múlt s adott esetben a nemzeti múlt meseszerű ábrázolása, a romok, a pusztulás, az emberi sors, mint általános létkérdés felülemeli a kor provincialitását. A korai nemzet-versek közelebb állnak egyfajta őstörténet feltárásához, a kozmikus világépítéshez és a világrengető hősök romantikus megtestesítéséhez, mint a későbbi versek népet összeforrasztani akaró nemzeti ideológiáihoz. Hogy mi téríti el, mért erősödnek más irányok, hasztalan kérdés. Nem lehetett volna másképpen, mert így lett. Akkor sem, ha ennek a más útnak a lehetőségére engednek következtetni a korai ballada- vagy inkább nevezném: legenda-versek, mint a Toldiról, Kundról, Szilágyiról és Hajmásiról szólók, vagy valamelyest a mára már olvashatatlanná kopott *Zalán futása*. A más irány az utókor fantáziája, s némiképp a vágy, hogy miért nem vált ebből a gigantikus érzelmeket hordozó, parttalan fantáziával bíró, s a romantikán megdologozott barokk burjánzással lüktető nyelvet használó alkotóból igazi világnagyság. Miért olyan az életmű, amilyen, s miért kell egyes részeit feledni, s miért maradnak csak a kiemelt darabok olvashatóak. A hiány, a valahaitól való elkülönülés megfogalmazása persze mindig fontos, de nem feledhető. Addig kamasz marad a magyar kultúra, amíg arra kérdez rá, miért ilyen vagy olyan az apukám, a nagyapám, s csak akkor válik önállóvá, ha az őshöz elfogadással és megértéssel tud viszonyulni, akkor lesz képes használni a múltat, s önmaga milyenségén dolgozni, s nem pedig a valahaitól való különbözőségével kérkedni.

Szokás több Vörösmartyról beszélni. Van, aki kettőt említ: a szabadságharcig egylényegűnek tartja, s az utolsó évek három költeményét tekinti a különálló korszaknak. Mások három vagy épp négy szerzőről beszélnek. A korai túlfűtöttről, az epigrammák utániról és az öregkoriról vagy még az epigrammák utánit kettébontják a pozitív nemzetképet és a lehangolt lemondást sugallóra. A lélekgyógyász talán egy személyiségérési folyamatnak látná az egészet, a mesterkelt busongásból és borúból a tényleges szomorúságba, majd a végleges mélabúba, aztán elborulásba érkező én történetének. Gondolati megközelítésben talán a pozitív gondolatok folyamatos szétforgácsolódásának, a pesszimizmus, s végül a majdnem nihilista világmegközelítés felépülését láttatná az elemző. Az addiktológus valószínűleg egyszerűen csak annyit mondana az alkoholmenyiség az évek teltevel radikálisan megnövekszik, míg az utolsó években már nem egy betegeskedő emberrel, hanem konkrétan egy alkoholbeteggel van dolgunk. Mi az ok, mi az okozat, s még hányfajta megközelítés lehetséges, számba sem tudhatjuk venni. Talán egyet még kiemelnék: a gyerekkortól datálható megfeleléskényszer. Megfelelni, elfogadtatni magam, az elvárásoknak eleget tenni. S mintha költőnk hol ennek a belső szervilitásnak akarna eleget tenni, hol meg épp szabadulni ettől, s ledobni végre e kényszerek igáját. Biztos, hogy létezik valamifajta belső pulzálás az életműben, ami arra enged következtetni, hogy mégiscsak volt abban a nemzeti nagyság szerepkörben némi béklyó a számára. De ez megint csak egy külső értelmezés, mert kinek nem pulzál az egyénisége, mely személyiségnek van csak „közepe”. Aki egészséges, igenis, valamiképpen széleket fog, s a két szél között legtöbbször nem kicsi a távolság. Hogy meg tudjuk ítélni, mennyiben kényszerűség számára a nemzeti költő szerepköre, kéne valami adat a magánéletből, de onnét hírek alig-alig jönnek. A kortársak szinte semmit nem írnak róla, mintha kitörülték volna szerzőnk magánemberi emlékeit a világból. Alig pár beszámoló van arról a duhajkodó alakról, aki kocsmázott, bordélyba járt, s a költészettel azonos szinten beszélt a borok minőségéről. Legtöbbször egy szűzies nemzetrangót mutat a múlt tükre, aki húszévesen bele-

szeretett Perczel Adélba, s aztán ettől nem tágít negyvenhárom éves koráig, amikor beüt a Laura-szerelem. Ez a kép persze egy utólagos konstrukció, s bizonyítani szinte lehetetlen, szegény Adél is rajtavesztett, hisz némileg ok nélkül veszítette el a nevét, s lett belőle Etelka. Vörösmarty sorsának meghamisításán egy egész siserehad dolgozott, köztük a családi barát Deák Ferenc, akinek célja az volt, hogy legyártassa a nemzeti nagyság ikonját, holott nála jobban senki nem tudhatta, hogy milyen ez a Miska. De mit ad isten, a levelezésük, amiből ezt mi is megtudhatnánk, szórén-szálán eltűnt. Az első életrajz, amit Deák instrukciói alapján Gyulai Pál írt, már könyvnyi méretet szentel a valóságos Vörösmarty megsemmisítésének. Ekként mára már csak sejtéseink maradnak, s némiképp a versek, amiből az életre visszakövetkeztetni, főként mert Vörösmarty nem tartotta költői témának a magánélet megénekelését, szinte lehetetlen.

A versek alapján annyi mégis mondható, hogy szerzőnk nem tobzódott túlon túl az örömkömben vagy legalábbis nem voltak jó adottságai az öröm érzékelésére. Bár sikeres költőként sokat látták társaságban, mulatozva, nők között, de ez olyan volt, mintha csak az ital gyújtotta volna be a motorokat, hogy aztán a szerény szállásán újra magába zuhanjon. Már a korai szerelmes versek tele vannak szerelem-halál párhuzammal, s bármely örömről is beszél, mindet áthatja valami alapvető lemondás, fájdalom, bánat. Tekintsük ezt kordivatnak? A romantika kötelező borújának? A kor divatos költői alapállásának? Részben erről van szó, ám ha nem véreztetjük ki szerzőnket a kor sablonjain, mégiscsak fel kell tenni a kérdést: mit akar? A harmincas évek befutott Vörösmartyja életlendületet veszít. Elérte azt, ami a célja volt, ami működtette a belső motorokat: sikeres költő lett. Akkor most mi van? És legfőképp, mi legyen? A pesszimista világlátás, ami mindedig inkább romantikus álmodozás volt, most hirtelen rögválóság lesz. Az emberi lét legfontosabb kérdéséhez jut: milyen erő visz tovább, mi hozhatja vissza a teljességet, amit a gyermekkorban megélhettünk. Ezeket a kérdéseket kapargálja a *Csongor és Tünde*, az epikus művek legszebbike, ami máig megőrizte költői erejét, nyelvi frissességét. Az emberi létnek nem lehet más célja, állítja a mű, mint megtalálni a boldogságot, s ez nem más, mint a szerelem. Vagy, gondolkodik el az olvasó Csongorral vándorolva, talán nem is a megtalálás, hanem épp a keresés lehet a boldogság? Keresünk, kutatunk egy életen át, aztán egyszer vége az egésznek, hogy a lét tündéjének megtalálása nem más, mint a halál? Akár a keresés, akár a megtalálás a cél, Vörösmarty a keresés éveit éli, s jele nincs, hogy lesz megtalálás. Aztán végül mégis. Eltelik tíz év a *Csongor* után, s az ősz, önmagát vénségnek megélő alkotó szíve hirtelenjében átizzik. Ám ez a szerelem, ami neki lelkesültség, a másoknak kényszer. S ez az érzelmi egyenlőtlenség, bármennyire is jó feleségnek tartották a kortársak Laurát, mégiscsak borítékolta a szenvedést. Laura csak jól viselkedésből és tiszteletből fog szeretni, soha nem belülről fakadóan. S kell-e ennél több indok a folyamatos gyötrődésre, a lelki megaláztatásra. Mint férfi kérdőjeleződik meg, hisz akár egy árut, a nagyembernek járó szolgáltatásként kapja meg a lányt.

Holott volt ő olyan pozícióban, amikor a legerősebb férfinak volt tartható. Amikor Bajzával és Toldy Ferencsel létrehozzák azt a triumvirátust, ami éveken keresztül meghatározza a magyar irodalom, tágabban (hisz az Akadémia is az ő befolyásuk alatt volt) a magyar kultúra minden mozgását. A korábbi diktátor, Kazinczy hatalma ennek a közelébe sem ért. Akkor még nem volt olyan intézményi háttér, amit lehetett volna uralni. Az Akadémia, a Kisfaludy Társaság, a lapok és a társasági élet is az ő befolyásuk alatt állt. Ha valaki labdába akart rúgni, csak az ő mentorságuk mellett tehetette. Petőfinek Vörösmartyhoz kellett folyamodnia, hogy

senkiből valaki lehessen, s amikor végül megtámadta, csak azért tehette, mert a forradalom idején megváltoztak az erőviszonyok, megroppant a hármasdiktatúra mindenre kiterjedő hatalma. Ugyanakkor épp ez a hatalmi erőter a véd- és dac-szövetség, az odaadományozott díjak mellett kényszerzubony is volt. Toldy és Bajza, akik működésükkel jelezték, ők és eszmetársaik igényt tartanak arra, hogy beleszóljanak a nemzet alakulásába, rákényszerítettek Vörösmartyra a nemzet dalnokának szerepét. A harmincas évek ikonikus nemzet-versei ennek az ideológiai kényszernek a hatására születtek. Ettől fogva csak időlegesen lépett más vagy épp új terepre, de kilépett. Megélhetési költészetet művel, a nemzetversek mellett számtalan alkalmi költeménnyel, emlékkönyvdarabbal, érzelgős dalokkal. A szűk piac és a kis ország adta lehetőségek, a monolit hatalmi és gondolkodási rendszer a mai napig a legnagyobb teherterele a magyar kultúrának, s azóta is alig van alkotó, aki ezzel szembe merne menni, kockáztatva így népszerűséget és bevételt. Hiába való a kimagasló tehetség, ha a környezet a maga szintjére rángatja le, s kényszeríti divatos gondolatok megzenésítésére, máskor a közéleti sirámok rímekbe szedésére.

Mondható rossz erről a két évtizedről, a harmincas és negyvenes évekről, de az sem tagadható, hogy ekkor születik a *Szép Ilonka*, az első igazi nagy vers, új, az érzelmeket és az emberi lélek működését mélyen megértő sorai minden addigi költeményt túlszárnyalnak, s aztán jönnek a gondolati versek (*Gondolatok a könyvtárban*, *Az emberek*, *A merengőhöz* vagy *az Éj monológja a Csongor és Tündében*), amelyek némikor szentenciózusak, túl direkttek, s nincs bennük gondolati újdonság, de mégis szerethetők és érzékenyek, s aztán a Laura-versekben (kivált a *Laurához* címűben) igenis megjelenik egy átélhető szerelmi történet, egy mély lélektani dráma, az epekedés hangneme mellett a számonkérő erő. Ám a nagy kötést a mához, a mai ember önértelmezéséhez mégiscsak a forradalom utáni néhány vers hozza meg. Annak az időszaknak a termése ez, amelyben szerzőnk látványosan felmondta a valahai szövetséget, s látványosan szembement a nemzeti ikonszerűség mintázatával.

Vörösmarty folyamatosan vállal szerepet már a reformkorban. A Nemzeti kör egyik vezetője, részt vesz a Kisfaludy Társaság létrehozásában, irányításában, az Akadémia megszervezésében, az első magyar nyelvtan megfogalmazásában. Lelkes híve először Széchenyinek, aki amúgy először vette észre az arisztokraták közül, hogy az új médium, az irodalom lehet szolgálója a reformtörökvéseknek, végül Kossuth híve lesz, s marad még akkor is, amikor már nem volt divat. 1848-ban képviselő, utána egy-egy hivatali pozíció, de soha nem tesz olyat, ami Haynauék vérszótörvényszéke elé állította volna. Mégis bujdosásba fog, először Bajzával, aki lassan megőrül, majd egyedül vándorol, élete legnagyobb utazása ez, hisz amúgy nem volt mobilis alkat. Sokáig nem lehetett érteni, mire ez a titkos csatangolás, hisz nem volt evidens veszély. Köztudott, hogy a forradalom után elszaporodtak a megélhetési bujdosók. A szabadságharcban betöltött szerepre való hivatkozással lehetett mások kenyerét, borát és ágát levadászni, de Vörösmartytól ez idegen volt, ő ha kért, a levelek tanúsága szerint, akkor direktbe ment, tudnál küldeni ennyit vagy annyit, s a kérést megtámogatta kétségbeesítő anyagi helyzetének ecsetelgetésével. Talán paranoid félelmek, vagy a Radikális párt programjának aláírása készítette, esetleg a Kossuth melletti kitartása, nem lehet tudni, de vándorolt, míg belefáradva feladta magát. Persze felmentették minden vád alól. Vidékre költözött, állítólag elhanyagolt volt, bottal sántikálva (netalán dőlöngélve) nyütt ruházatban, hát persze, földművelő lett, mért is nézett volna ki másképp. Alig beszélt társaságban, csak ivott, s néha az aktuális kormányzatot szidta. Önmaga leromlott árnyéka lett, s ekként tekintettek rá a régi és

új barátok is, inkább szánták, mintsem becsülték. Csak néha mondták, hogy jó volna egy újabb költemény, megzengetni a régi lantot. Így született *A vén cigány* egy szüret alkalmával Fáy Miklóséknál. Megunta, hogy beszólogatnak neki. Állítólag félrevonult egy időre, s néhány kész versszakkal tért vissza, amit rögvest fel is olvasott. A kortársak az író elborult elméjével magyarázták a verset, s csak tiszteletből jelentették meg. Később mégis ez lett a modern magyar költészet alapverse, mondhatni az egyik legfontosabb vers, ahol a képek és gondolatok kötése kikerül a kor ellenőrzése alól, a korgondolkodás korlátozottságából. Ehhez jön még az utolsó töredék és az *Előszó*, ami révén Vörösmarty mégiscsak a modern magyar költészet megalapítója lett. Mert ugyan ő írt először szerethető balladákat, köztük *A Buvár Kundot*, ám ezek tónusát Arany pazar rímei, könnyed cselekménygörgetése és plasztikus képei, maibb nyelve maga mögé szorította. Ő volt, aki először írt ugyan a kor divatja szerint népdalokat vagy népdalihletésű verseket, de hiába a *Pusztá csárda* jól gördülő sorai, Petőfi ebben látványosabb volt, s fölülírta a valahai mester darabjait. S persze ott vannak a hazafias versek, amelyek mindig is megmaradnak a nemzeti emlékezetben, de nem tudunk már mélyen azonosulni velük, mondjuk csak, mondjuk, ahogyan a bevásárló listát a boltban, s ott vannak a gondolati költemények, de ezekben sem lelünk újszerűségekre. Az életmű mindegyik darabja megmarad a kor vagy a korpusz értelmezhetőségi keretei között, kivétel az életművet lezáró akkordok. Ezek kiszólnak a századból, amivel egyidős volt, s kiszólnak a konzervatív, s kicsit a világhoz képest elmaradt magyar költészeti tradícióból, aminek egyik fundamentuma épp Vörösmarty volt. Kiszólnak és átszólnak a túlsó partra, ahol a modern költészet bajnokai indulnak világfeltáráó útjukra. Ez a néhány vers a hamuban sült pogácsa a tarisznyájukban.

Élete romlott éveiben költőnk tizenkilencre húzott lapot. És bejött. Csak ő veszett el örökre. Temetése nemzeti gyász volt. Ha látta volna a koporsót kísérő tömeget, biztos megkérdezi, mért nem korábban szerettetek.

